

LE CORBUSIER INDIÁBAN: FRANCIA ÉPÍTÉSZEZET, A GYARMATOSÍTÁS KÉRDÉSEI

Ashish Nangia Budapesten

FARKAS MARIANN

Ebben az írásban Le Corbusier építészeti munkásságának egy részét fogom vázlatosan és szelektálva áttekinteni. Írásom középpontjában a stílusjegyek vizsgálata mellett a svájci-francia építész indiai recepciója áll. Hogyan nyilvánul meg épületein a formai egyszerűség, a geometriai tisztaság mellett a lírai gondolat? Miként valósult meg a nemzetközi modernizmus eszméje Csandigárban? Milyen kihívásokkal kell szembenéznie a műemlékvédelemnek a 21. századi Indiában?

Kulcsszavak: Le Corbusier, építészet, nemzetközi modernizmus, purizmus, India, Csandigarh

*

A Frankofónia fesztivál keretében *Ashish Nangia*¹ építész, akadémikus, a modern indiai építészet történetének szakértője előadást tartott 2012. március 7-én a budapesti Francia Intézetben Le Corbusier munkásságáról. Az előadás első részében az építész franciaországi és európai, a második részében pedig indiai munkásságát vette szemügyre. A téma hazai aktualitását mutatja, hogy tavaly kiállítást nyílt a magyar származású *Lucien Hervé* fotóiból a budapesti Szépművészeti Múzeumban. *Lucien Hervé* nem frontálisan fényképezte Le Corbusier épületeit, hanem szerkezetek belső geometriai összefüggéseinek feltárására törekedett.²

Le Corbusier (1887 – 1965) egyike volt azon építészeknek, akik először alkottak egy időben, több országban is. Ezen a földrajzilag is kiterjedt alkotói munka során honosította meg sajátos stílusát szerte a világon. Le Corbusier (eredeti nevén Charles-Édouard Jeanneret-Gris)³ a svájci La Chaux-de-Fonds-ban született. Kezdeti tanulóéveit a helyi művészeti iskolában végezte, ahol rajztanára Charles L'Eplattenier biztatására fordult az építészet felé. A vasbeton szerkezetében rejlő lehetőségeket Auguste Perret párizsi irodájában ismerte meg 1909-ben. 1910 és 1910 között Peter Behrens szolgálatában dolgozott Berlinben. Itt megismerkedett Ludwig Mies Van Der Rohe-val et Walter Gropius-szal, a nemzetközi modernizmus másik két fő alakjával. 1911-ben körutazott Európában, amely során az olasz városok mellett érintette Prágát, Bécsot, Budapestet, Isztambul és Athént. Szülővárosában, La Chaux-de-Fonds-ban épített korai munkáin még nagyban érezhető tanára, René Chapallaz hatása. Ilyen például az 1905-ben épült Villa Fallehetlet, az 1912-es Villa Jeanneret-Perret, az 1916-os Villa Schwob és Cinéma Scala. A modern építészet jegyei az 1920-as évektől kezdve tűntek fel munkásságában. Ennek elméleti megalapozását adja az 1923-ban megjelent *Új építészet felé* című könyve, amelyben hitet tett a tágas, levegős és fényes terek, valamint a racionális alaprajz fontossága mellett. Ebben a műben található az a sokat idézett mondat is miszerint „a ház lakógép”. Ennek szellemében épültek meg a purizmus jegyeit is mutató fehér betonházai. 1922-ben épült meg Vaucresson-ban a Villa Besnus, illetve barátja, Amédée Ozenfant párizsi műterem-lakása. 1929-ben elkészült Poissy-ban az egyik főművének tartott Villa Savoye (1. kép).⁴ Ez utóbbin felfedezhető az 1926-ban megfogalmazott „*Öt pont az új építészet számára*” című elméleti munkájának követelményei: a szabad alaprajzi és homlokzatalakítás, az épület lábakra állítása, a szalagablakok, valamint a lapos tető.

¹ Ashish Nangia 1972-ben született. Építészeti tanulmányait Új Delhiben, Párizsban és Washingtonban végezte. Jelenleg Csandigárh-ban tanít. Ashish Nangia blogja.: <http://www.blogger.com/profile/16180834191665244883>

² *Lucien Hervé 100*, 2010. október 27 – 2011. április 30. Fotóművészet. Fekete Vali, 2011 URL: http://fotomuveszet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=624&Itemid=649

³ Először 1920-ban, a *L'Esprit Nouveau (Új Szellem)* folyóiratban használja álnévként az apai nagyanyjától örökölt „Le Corbusier” nevet.

⁴ Villa Savoye, Poissy, Photo : Paul Koslowski © FLC/ADAGP

Az építész fontosnak tartotta az épített környezet és az ember viszonyának vizsgálata mellett a harmonikus és célszerű, működőképes élettér megalkotásának kérdését, amelynek aktualitása megkérdőjelezhetetlen volt az 1929-es gazdasági világválság és a második világháború után. Az urbanisztikai, szociális, lakhatási problémák megoldására kidolgozta a szakmát és a közvéleményt is megosztó Unité d'Habitation-t, amelyben érvényre jutott a korábban kidolgozott Modulor méretrendszer is.⁵ Le Corbusier - ahogy a többi racionalista városépítész is - hitt abban, hogy az építészeti tér befolyásolhatja a társadalmi viszonyokat. Előadása első részét Ashish Nangia a ronchampi zarándokkápolna (2. kép) bemutatásával zárta le.⁶ Ez a mű elmozdulást jelent Le Corbusier munkásságában: a rend mechanikus felfogásával szemben itt már egy expresszív, antiracionalista stílus nyilvánul meg. A mester leghíresebb szakrális épületét ugyanabban az évben, 1951-ben kezdték el építeni, mint a Szábarmati folyó partján fekvő ahmadábádi épületeket: a Villa Shodan-t, a Villa Sarabhai-t és a múzeumot.⁷

Le Corbusier építészeti munkássága és filozófiája maradandó nyomokat hagyott Indiában. Az 1945-ben függetlenné váló államnak különösen fontos volt a nemzeti identitás és a hatalmi reprezentáció kérdése. Ennek ugyanúgy része volt a katonai felvonulás, mint a neves külföldi építészek behívása. Le Corbusier-t India első miniszterelnöke, Dzsaváharlál Nehru kérte fel, hogy tervezze meg az Új-Delhitől északra fekvő Csandígarh-t, Pandzsáb és Harijána államok fővárosát. A munkában segítségére volt Maxwell Fry, Jane Drew, valamint unokatestvére Pierre Jeanneret. A téglalap alakú szektorokra osztott város fő állami hivatalait, így Pandzsáb és Harjana államok Nemzetgyűlésének, Kormányzatának, Titkárságának valamint a Legfelsőbb Bíróságának épületét maga a mester tervezte. A Capitolumon található Kormányzóság épületei hosszan elnyúló, tisztán tagolt, célszerű szerkezetek.

Nehru 1955-ben avatta fel az Igazságügyi Palotát, a Nemzetgyűlés (3. kép)⁸ épülete pedig 1962-ben készült el. Le Corbusier igyekezett figyelembe venni a helyi adottságokat és épületeit a tájba komponálni. Ashish Nangia szerint előtanulmányai, skiccei arról tanúskodnak, hogy az építész megihlették a Himalaya hegyvonulatai, a tevék púpjainak hullámszerű vonala és a sajátosan indiai kék ég.

Le Corbusier szintézisre való törekvését bizonyítja, hogy nem csak az épületeket tervezte meg, hanem a berendezési tárgyakat is, így az asztalokat, a székeket és a fali szőnyeget. Ez a szemléletmód összecseng a Bauhaus szellemi programjával. A világörökség részévé nyilvánított város szimbólumává vált a többször újragondolt „La main ouverte” vagyis „Nyitott tenyér” (4. kép), amely a Bíróság épületének végfalánál nyúlik az ég felé.⁹ A monumentális művet többféleképpen értelmezte a szakirodalom. Jelentheti az odaadást, az önfeláldozást, a befogadást. Néhányan beelátják Nietzsche *Imígyen szól a Zarathusztra* című művének hatását.¹⁰ 2007-ben elkezdték felépíteni Le Corbusier eredeti tervei alapján a Capitolum negyedik épületét, a Tudás Múzeumát (MoK).¹¹

Le Corbusier indiai munkásságának mai megítélése ellentmondásos. Vannak, akik üdvözlik Csandígarh internacionális és szabad arculatát. Ők nagyra értékelik a korszerű anyagokkal és technológiával dolgozó építész funkcionalizmusát és modernista progresszív elképzeléseit. 2008-ban Le Corbusier munkásságának és emlékének szentelt központ nyílt Csandígarban, a 19-es szektorban található egykori irodában, ahol a város tervei megszülettek.¹² Mások szerint a svájci-francia származású mester nem tudta megérteni az indiai hagyományokat, és ezért az indiai szellemtől idegen műveket hozott létre. Emellett újra megfogalmazódott az a kritika miszerint a CIAM féle modernizmus embertelen és hideg.¹³

⁵ Marseille-ben, Nantes-Rezé-ben, Berlin-Charlottenburgban, Meauxban valamint Briey-ben épült Unité d'Habitation.

⁶ <http://www.ecomanta.com/2009/11/notre-dame-du-haut-by-le-corbusier-aka.html>

⁷ Fondation Le Corbusier. <http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=15&sysLanguage=fr-fr&itemPos=1&sysParentId=15&clearQuery=1>

⁸ <http://www.abitare.it/en/reader/save-chandigarh/>

⁹ <http://www.dhub.org/le-corbusier-exhibition-on-its-way-to-sydney/le-main-ouverte-1954/>

¹⁰ Fondation Le Corbusier. <http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=15&sysLanguage=fr-fr&itemPos=1&sysParentId=15&clearQuery=1>

¹¹ Hg.hu 2007.12.20. <http://hg.hu/cikk/epiteszet/3405-le-corbusier-ismet-indiaban-epit>

¹² Hg.hu 2008.08.29. <http://hg.hu/blog/5001-le-corbusier-kozpont-nyilik-csandigarh-ban>

¹³ CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) 1928-ban alakult La Sarrazban. Alapítói között volt Le Corbusier is. Feladata egy olyan fórum biztosítása, amely lehetőséget ad az eszmecserére és a modernista építészeti

Az épületek jelenleg nem tudják betölteni eredeti funkciójukat. Kihaltak és szlömösödésnek indultak. Sokuk a nagyközönség által nem hozzáférhető. A „Nyitott tenyér” invitáló mozdulata visszhangtalan marad. A helyzet tarthatatlanságára már több helyi szervezet felhívta a figyelmet. Ashish Nangia a problémát a párbeszéd és az anyagi források hiányában látja. 2011-ben *Manmohan Nat Sarma*, Le Corbusier csandígari asszisztense nemzetközi segítséget kért, mivel a műkincskereskedők több száz, Le Corbusier által tervezett székhez, faragványhoz, asztalhoz jutott hozzá irreálisan alacsony áron. Sarma szerint Le Corbusier csandígari munkái ugyanúgy India szimbólumává válhatnak egyszer, mint a szintén külföldiek által épített Tadzs Mahal.¹⁴ Ugyanebben az évben az UNESCO elutasította, hogy felvegyék Le Corbusier munkásságát a világörökségi listára. Ugyanakkor a világörökség francia bizottsága tovább dolgozik az ügy pozitív elbírálásán.¹⁵

*

dke@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2012

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A cikket a következőképpen idézze:*

Farkas Mariann: Le Corbusier Indiában: francia építészet, a gyarmatosítás kérdései. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 1. (2012 Tavasz) 3 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*

---

elvek kidolgozására. Amy Dempsey: *A modern művészet története*, Képzőművészeti Kiadó, 2003, 143. (Amy Dempsey: *Styles Schools and Movements An Encyclopaedic Guide to Modern Art*, Thames & Hudson Ltd, London 2002)

¹⁴ Múlt-kor történelmi portál http://www.mult-kor.hu/20110310_elkotyavetyelik_le_corbusier_indiai_mestermunkait

¹⁵ MR1-Kossuth Rádió. Varkonyi Benedek, 2011.09.28. <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/kultura/ismet-vitakeresttuzeben-le-corbusier-eletmuve.html>